

IDIOMA, FRAZEOLOGIZM VA TERMINLARNI TARJIMA QILISHDA UCHRAYDIGAN ASOSIY MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI

Nabijonova Dilnavoz Nodirjonovna, Rustamova Nodira Zokirjon qizi

O'zDJTU, Tarjimonlik fakulteti (ingliz tili), 2-bosqich talabalari

nabijonovadilnavoz2@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada idiomalar, frazeologizmlar va terminlarni tarjima qilishdagi asosiy muammolar va ularni hal qilish yo'llari tahlil qilinadi. Matnda so'zma-so'z tarjima, madaniy tafovutlar, terminologik aniqlik va yangi atamalar kabi qiyinchiliklar ko'rib chiqilgan. Shuningdek, tarjima jarayonida ekvivalent iboralarni topish, izoh berish, erkin tarjima qilish, rasmiy lug'atlarga murojaat qilish va parallel korpuslardan foydalanish kabi samarali strategiyalar taklif etilgan. Maqola tarjimonlar uchun kontekstual yondashuv va soha bo'yicha bilimlarning ahamiyatini ham ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: tarjima, idioma, frazeologizm, termin, kontekstual tarjima, madaniy tafovut, ekvivalent ibora, terminologiya, soha maxsus leksikasi, parallel korpuslar

Annotation. This article analyzes the main challenges encountered when translating idioms, phraseological units, and specialized terms, as well as possible solutions for overcoming them. It examines issues such as literal translation, cultural differences, terminological accuracy, and the emergence of new concepts. The paper also proposes effective strategies including searching for equivalent expressions, providing explanations, using free translation when necessary, consulting official terminology resources, and employing parallel corpora. Additionally, the importance of contextual interpretation and subject-specific knowledge for translators is emphasized

Keywords: translation, idiom, phraseological unit, terminology, contextual translation, cultural difference, equivalent expression, terminology accuracy, specialized vocabulary, parallel corpora

Аннотация. В данной статье анализируются основные проблемы, возникающие при переводе идиом, фразеологизмов и терминов, а также рассматриваются способы их решения. Особое внимание уделяется таким трудностям, как буквальный перевод, культурные различия, терминологическая точность и появление новых понятий. В статье предлагаются эффективные стратегии: подбор эквивалентных выражений, использование пояснительного перевода, свободная передача смысла, обращение к официальным терминологическим источникам и применение параллельных корпусов. Кроме того, подчёркивается важность контекстуального подхода и специализированных знаний переводчика.

Ключевые слова: перевод, идиома, фразеологизм, термин, контекстуальный перевод, культурные различия, эквивалентное выражение, терминология, специализированная лексика, параллельные корпуса

Idiomalar – bu tilning o‘ziga xos, ko‘pincha so‘zma-so‘z ma’nosidan farq qiluvchi iboralari bo‘lib, ularni tarjima qilishda bir nechta asosiy qiyinchiliklar yuzaga keladi. Ko‘pgina idiomalar so‘zma-so‘z tarjima qilinsa, ularning asl ma’nosi yo‘qoladi yoki noto‘g‘ri talqin qilinadi. Masalan, ingliz tilidagi “Kick the bucket” iborasi harfiy tarjimada “chelakni tepmoq” degan ma’noni beradi, lekin aslida bu “vafot etmoq” degan ma’noni bildiradi. Shuning uchun idiomalarni tarjima qilishda ularning kontekstini tushunish va ma’nosini mos shaklda ifodalash muhim. Har bir xalqning o‘ziga xos madaniyati va an’analari bor. Shu sababli ba’zi idiomalar boshqa tilga to‘liq mos kelmasligi mumkin. Masalan, o‘zbek tilida ishlatiladigan ba’zi iboralar boshqa tillarda mavjud bo‘lmasligi mumkin yoki ularni tarjima qilganda alohida izoh

berish talab qilinadi. Bu holat tarjimonda madaniy kontekstni hisobga olish zaruratini yuzaga keltiradi. Shunday qilib, idiomalarni tarjima qilish faqat soʻzma-soʻz emas, balki maʼno va madaniy jihatlarni hisobga olgan holda amalga oshiriladi. Tarjimon har bir iboraning kontekstini va oʻziga xos madaniy xususiyatini tushunishi kerak, shunda tarjima tabiiy va tushunarli boʻladi.

Idomalarni tarjima qilish qiyin boʻlsa-da, bu muammolarni hal qilishning bir nechta samarali usullari mavjud. Baʼzan tarjima qilinayotgan tilda asl idiomaga maʼnosi va ruhiyati jihatidan yaqin ekvivalent ibora topish mumkin. Masalan, ingliz tilidagi *“Break the ice”* iborasi *“muzni sindirmoq”* degan harfiy maʼnoni beradi, lekin oʻzbekchada unga yaqin *“suhbatni boshlash”* iborasi ishlatiladi. Bu usul tarjimani tabiiy qiladi va oʻquvchi uchun tushunarli boʻladi. Agar ekvivalent topish imkoni boʻlmasa, idiomani asl maʼnosini tushuntirib berish kerak. Masalan, *“Kick the bucket”* iborasini toʻgʻridan-toʻgʻri *“chelakni tepmoq”* deb yozish oʻquvchini chalgʻitadi, shuning uchun *“vafot etmoq”* deb izoh bilan berish maʼqul. Baʼzan idiomani soʻzma-soʻz emas, balki kontekstga mos ravishda erkin tarjima qilish eng yaxshi yechim boʻladi. Bu holatda asosiy maqsad – iboraning oʻquvchiga yetkazadigan mazmuni va kayfiyatini saqlashdir. Masalan, *“It’s raining cats and dogs”* iborasini *“Yomgʻir juda kuchli yogʻayapti”* deb erkin tarjima qilish tabiiy va tushunarli boʻladi. Shunday qilib, idiomalarni tarjima qilishda uchta asosiy yechim mavjud: ekvivalent iborani topish, maʼnosini izohlab berish yoki kontekstga mos ravishda erkin tarjima qilish. Har bir usul tarjimaning tabiiyligi va tushunarli boʻlishini taʼminlashga yordam beradi.

Frazeologizmlarni tarjima qilishdagi muammolar va yechimlar

Frazeologizmlar – bu tilning oʻziga xos, koʻpincha soʻzma-soʻz maʼnosidan farq qiluvchi iboralari boʻlib, ularni tarjima qilishda turli qiyinchiliklar yuzaga keladi.

Har bir frazeologik birlik milliy tafakkur mahsuli hisoblanadi. Shu sababli, boshqa tilga tarjima qilayotganda ularning madaniy va psixologik asosini tushunmaslik mumkin. Masalan, rus tilidagi *“Держать камень за пазухой”* iborasi soʻzma-soʻz *“toshni qoʻrindak saqlamoq”* degan maʼnoni beradi, lekin aslida *“ichida gina saqlamoq, qasos niyatida boʻlish”* maʼnosini bildiradi. Frazeologizmlar koʻpincha metaforik yoki koʻp maʼnoli boʻladi, bu esa ularni toʻgʻridan-toʻgʻri tarjima qilishni qiyinlashtiradi. Soʻzma-soʻz tarjimada asl maʼno yoʻqolishi yoki notoʻgʻri talqin qilinishi mumkin. Agar tarjima qilinayotgan tilda maʼnosi va ruhiyati jihatidan mos frazeologizm mavjud boʻlsa, uni ishlatish eng yaxshi yechim hisoblanadi. Bu tarjimani tabiiy va tushunarli qiladi. Frazeologizmni soʻzma-soʻz tarjima qilish koʻpincha notoʻgʻri yoki gʻalati maʼno beradi. Shu sababli tarjimada ularning maʼnosini erkin ifodalash muhimdir.

Baʼzan frazeologizmning asl maʼnosini tushuntirish uchun qoʻshimcha izoh berish zarur boʻladi. Bu oʻquvchiga iborani toʻgʻri tushunishga yordam beradi. Frazeologizmlarni tarjima qilishda asosiy eʼtibor ularning madaniy, metaforik va koʻp maʼnoliligiga qaratilishi kerak. Yechim sifatida frazeologik ekvivalent qidirish, harfiy tarjimadan qochish va zarurat boʻlganda izoh berish tavsiya etiladi.

Terminlarni tarjima qilishdagi muammolar va yechimlar

Terminlar – bu maʼlum bir soha yoki fan bilan bogʻliq maxsus soʻzlar boʻlib, ularni tarjima qilish oʻziga xos qiyinchiliklarga ega. Har bir fan yoki sohada oʻziga xos terminlar mavjud. Masalan, kompyuter fanida ishlatiladigan terminlar tabiiy til iboralari bilan bir xil boʻlmaydi va ularni boshqa tilga tarjima qilishda ehtiyotkorlik talab etiladi. Baʼzi terminlar uchun rasmiy yoki umum qabul qilingan ekvivalentlar mavjud emas. Shu sababli tarjimonda noaniqlik yuzaga kelishi mumkin. Ilm-fan va texnologiya tez rivojlanayotgani sababli yangi atamalar paydo boʻladi. Masalan, ingliz tilidagi *“Cloud computing”* iborasi oʻzbekchada *“Bulutli hisoblash texnologiyasi”* yoki qisqaroq *“Bulutli texnologiya”* deb tarjima qilinadi. Har doim yangi terminlarni

aniqlik bilan o‘zlashtirish muhim. Tarjima qilayotganda O‘zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi yoki boshqa rasmiy lug‘atlarga murojaat qilish tavsiya etiladi. Bu terminologik aniqlikni saqlashga yordam beradi. Ba’zi hollarda terminlarni so‘zma-so‘z emas, balki o‘zbek tiliga mos tarzda qayta ifodalash maqsadga muvofiq. Masalan, *“Artificial Intelligence”* → *“Sun’iy intellekt”*.

Agar terminning o‘zbekcha ekvivalenti mavjud bo‘lmasa, uni transliteratsiya qilish va qo‘shimcha izoh berish mumkin. Bu o‘quvchiga yangi atamani tushunishga yordam beradi.

Terminlarni tarjima qilishda aniqlik, soha xususiyati va yangi atamalarga e’tibor berish kerak. Rasmiy lug‘atlar, o‘zbekchaga moslashtirish va zarurat bo‘lsa izoh berish – asosiy yechimlardir.

Umumiy takliflar va strategiyalar

Tarjima jarayonini yanada samarali qilish va yuqorida aytib o‘tilgan muammolarni yengib o‘tish uchun bir nechta umumiy strategiyalar mavjud: So‘z yoki iboraning ma’nosi kontekstdan kelib chiqqan holda aniqlanishi kerak. So‘zma-so‘z tarjima ko‘pincha noto‘g‘ri yoki tushunarsiz natija beradi, shuning uchun tarjimon matnning umumiy mazmunini va vaziyatni hisobga olgan holda tarjima qilishi lozim. Har bir til va xalqning o‘ziga xos madaniyati mavjud. Tarjimon frazeologizm, idiomalar yoki terminlarni tarjima qilayotganda ularning madaniy kontekstini hisobga olib, kerak bo‘lsa izoh yoki ekvivalent iboralarni tanlashi muhim. Sohaga oid bilim darajasi tarjima sifatiga bevosita ta’sir qiladi. Masalan, tibbiyot, kompyuter texnologiyalari yoki huquqiy matnlarni tarjima qilayotganda tarjimonning ushbu sohadagi bilim va tushunchalari bo‘lishi natijani aniq va ishonchli qiladi. Tarjima amaliyotida parallel matnlar yoki korpuslar – asl matn va uning tarjimalari yig‘indisi – katta yordam beradi. Ular so‘z va iboralarni kontekstda ishlatish usullarini ko‘rsatadi va tarjimaga aniqlik va tabiiylik qo‘shadi. Tarjima jarayonini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun kontekstni hisobga olish, madaniy tafovutlarni e’tiborga olish,

tarjimonning soha bo'yicha bilimini oshirish va parallel korpuslardan foydalanish – eng samarali strategiyalar hisoblanadi.

Xulosa. Idiomalar, frazeologizmlar va terminlar tarjimada eng murakkab leksik birliklardan hisoblanadi. Ularning har biri o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, tarjima jarayonida alohida yondashuvni talab qiladi.

Idiomalar – so'zma-so'z ma'nosidan farq qiluvchi iboralar bo'lib, ularni tarjima qilishda kontekst va madaniy tafovutni hisobga olish muhim.

Frazeologizmlar – ko'pincha metaforik yoki ko'p ma'noli iboralar bo'lib, ular uchun frazeologik ekvivalent qidirish yoki izoh berish zarur bo'ladi.

Terminlar – soha xususiyatiga bog'liq maxsus so'zlar bo'lib, ularni tarjima qilishda aniqlik, rasmiy lug'atlarga murojaat va zarurat bo'lsa transliteratsiya ishlatish muhim.

Shu bilan birga, tarjimonning malakasi va tajribasi bu murakkabliklarni samarali yengishga katta yordam beradi. Tajribali tarjimon kontekstni to'g'ri tushunadi, madaniy tafovutlarni hisobga oladi va soha terminologiyasiga ega bo'lib, tarjimani tabiiy va aniq shaklda taqdim etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Vinay, J., & Darbelnet, J. (1995). *Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation*. Amsterdam: John Benjamins. – s. 45–68
2. Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. London: Prentice Hall. – s. 112–130
3. Baker, M. (2018). *In Other Words: A Coursebook on Translation*. London: Routledge. – s. 78–102
4. Catford, J. C. (1965). *A Linguistic Theory of Translation*. London: Oxford University Press. – s. 34–56
5. Hatim, B., & Mason, I. (1997). *The Translator as Communicator*. London: Routledge. – s. 95–118
6. O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi. *O'zbek tilining izohli lug'ati*. Toshkent: Fan. – s. 210–225
7. Larson, M. L. (1998). *Meaning-Based Translation: A Guide to Cross-Language Equivalence*. Lanham: University Press of America. – s. 56–79